

Монте, на Миша и Павел най-сърдечни благопожелания и поздрави по случай именния Ви ден.

Живейте, скъпи приятели, за слава, гордост и чест на Вашите приятели и Велика България!

Прематете ли гости? Ако приемате, ще дойдем с Миша по 1^{1/2} ч., защото в 2^{1/2} трябва той да отиде в болницата.

Привет от Вашата предаана

Евг. Марс

Цариброд, 27. VII. 916

Нашите дружески привети от хубавия и поетичен Цариброд.

Евг. Марс

Д-р Елмазов

Драги приятелю,

Нека дойде Катя¹⁴ за фасула.

Пращан Ви един мой разказ с молба да го прочетете и утре да ми го донесете.

Сърдечен поздрав от всички.

Ваша

предаана Евгения

петък

„ВЕЧЕРЕН ТРЕПЕТ“ ОТ ДИМИТЪР БОЯДЖИЕВ. ОПИТ ЗА АНАЛИЗ

ИЛИАНА МОНОВА

Димитър Бояджиев е един от поетите, изпитали дълбоко разочарование от следосвобожденската действителност в България в началото на XX век и поради това приели идеите на символизма като литературно течение. Ако се вгледаме в личността на този поет, ще установим, че не само обективните причини, но и неговият характер е бил благодатна почва за влиянието на символизма. Димитър Бояджиев е бил духовно слаба, меланхолична личност, с твърде оскъдни сили за борба с живота и за съпротива спрямо неправдите. Самовнушението, че е болен от туберкулоза и обречен, допълнително е затормозвало и без това лабилната му психика. Поетът постепенно се е затварял в себе си и се е отдавал на меланхолията си. В този смисъл символизмът, с присъщия за него интерес към затворения свят на отделната личност, се оказва подходящо поле за изявата на поетическия талант на Димитър Бояджиев.

Своята безпомощност и пълна неспособност към обстоятелствата поетът споделя с Петър Нейков през 1908 г., преди да замине за Франция: „Някакво проклетие тежи върху живота ми. Не зная откъде иде то. Ти ме знаеш от години, няма какво повече да се говори. Болезнена, неизлечима свръхчувствителност. И всичко ме плаши. Зърното пясък е за мен планина, която ме смазва.“* Това откровение е най-вярната характеристика за човека Димитър Бояджиев, при това направена от самия него.

¹⁴ Вероятно става въпрос за баба Катя — помощничка в домакинството на Вазов.

* Ив. Сестри м с ки. Димитър Бояджиев. Литературно-критичен очерк. С., 1979.

едни предмети вид за помощ избавил от дъното на океана душния разред и безмерна отлик. Тук е и самота да тече заблудителна теория,

Всичко, изложено дотук, обяснява защо в стихотворенията му доминират безпомощността, отчаянието, тихата скръб и предчувствието за близка смърт. Темата за смъртта звучи много специфично при този поет.

За разлика от други поети — негови съвременници, той не използва характерните за символизма изразни средства — символа и алегорията — при разгръщането на тази тема. Тя не е многозначна в тълкуването си, а няма и алтернативна тема, която да омекотява значението ѝ, както е при други поети. Смъртта присъства в творчеството на Бояджиев директно и недвусмислено — като образ и като внушение. Той е единствен между съвременниците си, при когото темата за смъртта звучи по този начин и единственият, при когото мисълта за смърт е свързана с мисълта за самоубийството. Този мисъл лежи в основата на не една негова творба, което показва, че решението да умре поетът не е взел внезапно, а дълго е обмислял. Това доказва и обектът на настоящето изследване — стихотворението „Вечерен трепет“, една от късните творби на Бояджиев. То ни води в дълбините на неговия скривен свят. Отчаянието звучи тук с голяма сила, а предчувствието за близка смърт е особено силно:

Вечерта линее
бавно над стрехите,
бледна и прозрачна.
Страшна мисъл зрее
нейде в дълбините
на душата мрачна.

Из града, що тътне,
свет целел блуждае,
като в пропаст душна.

В улиците смътни
шумната тъпла е
чужда и бездушна.

И когато стигне
в моя час уречен
гневната разплата,
кой ръка ще дигне,
близък и сърдечен,
да ми спре ръката?

Стихотворението е построено върху три опорни точки, които условно ще назовем като: 1. природната картина (свързана е с облика на града); 2. душевното състояние на лирическия герой; 3. другите (тъплатата). Тези опорни точки не са фиксирани — в много случаи те преминават една в друга, но винаги около тях се организира изповедта на лирическия герой. В първата строфа мрачната природна картина е изцяло свързана с душевното състояние на лирическия герой. Тук двете опорни точки (природата и душевното състояние на лирическия герой) се преплитат. Картината на падащата вечер в града е тягостна и мъчителна. Тя е очертана с помощта на силни, изразителни глаголи и прилагателни:

вечерта л и н е е бавно над стрехите, т я е б л е д н а и п р о з р а ч н а (навсякъде в статията курсивът е мой. — И. М.).

В тази картина природата е персонализирана с помощта на глагола „линее“ и прилагателното „бледна“. Това поражда усещането за условност и нереалност. Условността е потвърдена и от бързото превръщане към скривената душевност на лирическия герой. Характеристиката на неговия вътрешен смут е обединена около израза „страшна мисъл зрее“, който носи и главния смислов и емоционален акцент в строфата. Глаголът „зрее“ от своя страна също е особено наситен със значимост. Той е противопоставен в значението си на глагола „линее“:

вечерта л и н е е — страшна мисъл з р е е.

Взаимната връзка на двата глагола и тяхната смислова натовареност се засилват от факта, че те са в позиция на римуване. Организирането им в рима подчертава тяхното значение.

Интересно тук е това, че двата израза са свързани както чрез противопоставянето в рамките на едно и също време (докато вечерта л и н е е, страшната мисъл з р е е), така и чрез обединяването (читателят разбира, че линее не само и не толкова вечерта, колкото д у ш а т а на лирическия герой, а страшната мисъл зрее не другаде, а „нейде в дълбините на д у ш а т а м р а ч н а“).

Противопоставянето съществува и в значението на прилагателните „бледна и прозрачна“, от една страна, и „мрачна“ — от друга страна. Те също са организирани в римувана позиция и римата подчертава тяхното значение. Прилагателните „бледна и прозрачна“ освен че сами по себе си съдържат в значенията си понятията „ненаситеност“, „ефирност“, „безплътност“, в контекста на метафоричното звучене, наред с персонализирането, засилват чувството за нереалност и условност

на самата природа и създават впечатление за постепенно прекъсващи се връзки с нея. Така я усеща и възприема лирическият герой, защото е достигнал дъното на безизходността и отчаянието си. От друга страна, прилагателното „мрачна“ в буквалното си значение съдържа понятията „гъсто“ и „наситеност“. Душата на лирическия герой е мрачна — там вече реалността е силна и недвусмислена за разлика от реалността в природната картина. По този начин още в първата строфа поетът подсказва, че неговият лирически герой постепенно прекъсва връзките си с външния свят и се затваря напълно в себе си с непобедимата си мъка и със страшната мисъл, която все по-силно обхваща съзнанието му. Читателят все още не знае каква точно е тази страшна мисъл, но усещането му за някакво съдбовно и безвъзвратно решение, породено от отчаяние, е вече трайно.

Във втората строфа на стихотворението изповедта на лирическия герой е обединена около опорните точки „градът“, „другите“ или света, в който той съществува. Около тези две опорни точки е концентрирано и неговото отношение към външния свят изобщо. Само с няколко шрихи, но достатъчно силно и убедително, са внушени отчуждението на лирическия герой и неговата самота. И тази строфа, както и първата, която включва глаголи и прилагателни, е натоварена с особено смислово значение — римуваните думи са „ключови“ в тези строфи.

Градът т ъ т и е,
а улиците му са с м ъ т н и.

И тук, както в първата строфа, преобладава усещането за нереалност на външния свят. В този град „свет нелеп блуждае / като в пропаст душна“. Прилагателното „нелеп“ и глаголят „блуждае“ още повече засилват усещането за нереалност и го доближават до абсурда. Този нелеп свят блуждае като в пропаст душна — т. е. той е като съпял, потънал в тъмнина и безсмисленост. А, от друга страна, римуването

свет нелеп блуждае — шумната т ъ л п а е

продължава характеристиката на околния свят — това е нелеп свят, шумна тълпа, и тя е чужда и бездушна. Тази последна характеристика окончателно определя облика на града и на тълпата в него. Римуването на третия и шестия стих (душна — бездушна) обединява значението на двата стиха и засилва чувството за безсмисленост, отчаяние и самота.

Това чувство естествено преминава в третата строфа на стихотворението. Тук обаче вниманието се концентрира върху втората основна опорна точка в творбата — душевното състояние на лирическия герой. Докато в първата строфа това състояние е само загатнато, тук то се разгръща цялостно и достига до кулминационната поанта. Лирическият герой е уверен, че ще дойде неговият „час уречен“, часът на „гневната разплата“. Каква ще бъде тази разплата, поетът не споменава изпърно, но атмосферата на творбата достатъчно ясно подсказва, че това няма да бъде революционна разправа с обществото, нито с някого от външния свят, а ще бъде разправа със самия себе си. Ясно е, че и тук неизбежно разсъжденията на лирическия герой се движат освен около опорната точка „вътрешен свят на лирическия герой“ и около опорната точка „външен свят, другите“. Но в тази последна строфа за разлика от втората строфа понятието „другите“ е силно стеснено и концентрирано от условно наречения макросвят на другите изобщо, на индиферентната тълпа, към микросвета на най-близките хора, които би трябвало да съществуват около лирическия герой. Този именно свят на близките търси той и в него се надява да получи морална опора. Но въпросът поанта „Кой ръка ще вдигне, / близък и сърдечен, / да ми спре ръката?“ е реторичен в същността си, защото носи в себе си и страшния отговор: такъв „близък и сърдечен“ човек няма. Микросветът, който лирическият герой търси около себе си и който е естествената и жизненонеобходима среда за всеки човек, не съществува. И това е една от основните и решаващи причини за настъпния у него душевен срив.

Съдбовният въпрос поанта всъщност е подготвян в двете предходни строфи, където лирическият герой изповядва своята безнадеждна самотност, голямата си болка, че е заобиколен само от чужди нему хора. Въпросът, с който стихотворението завършва, не ни казва директно за какво ще вдигне ръка лирическият герой; мисълта за смъртта и самоубийството никъде не е изречена изпърно, но ясно е подсказана. След внимателния прочит и анализ на творбата се разбира, че това е основната тема в нея и че предсмъртното отчаяние е поривът, предизвикал създаването ѝ. Но фактът, че саморазправата ще бъде г и е в и а, навежда на мисълта, че за Димитър Бояджиев актът на самоубийството е не толкова акт на малодушие, колкото много дълбок личен бунт срещу безсмислието на живота в един несправедлив свят. „Вечерен трепет“ е всъщност един горестен вопъл, един предсмъртен вик за помощ, избликнал от дъното на цялостната душевна разруха и ненамерил отклик. Тук е и силата на тази забележителна творба,